

VÄLJAROPINIONEN ETT ÅR FÖRE 1988 ÅRS VAL

Sören Holmberg

Affärer och miljön dominerade 1988 års valrörelse. Döda sälar och Ebbe Carlsson blev symboliska nav kring vilka valdebatten snurrade. Andra frågor och problem hade svårt att tränga igenom, även om partiernas olika skattetabeller traggades i TV:s partiledarutfrågningar. Valrörelsen blev lite tam med få ideologiska inslag. Mobiliserande tändmedel utöver miljöfrågorna saknades. Resultatet blev ett klart sjunkande valdeltagande. Många människor demonstrerade sitt ointresse eller sitt missnöje genom att välja soffan eller blankröstning framför något av partierna.

Alla stora partier (s, m och fp) fick vidkännas förluster medan de mindre partierna (c, vpk, mp och kds) gick framåt. De vann på sina gröna profiler och kanske också på att de inte uppfattades som lika etablerade som de stora partierna. Förlusterna för socialdemokraterna blev stora i Stockholm och Göteborg men dock inte värre i hela landet än att regeringen Carlsson kunde sitta kvar, försvagad på den elektorala arenan men förstärkt på den parlamentariska.

Så gick det alltså det val som många bedömmare länge trodde skulle bli en promenadseger, både för det socialistiska blocket och för socialdemokraterna. För det socialistiska blocket blev det en promenadseger, men inte till följd av egna framgångar utan på grund av att det borgerliga blocket (c/fp/m) förlorade kds-mandaten i riksdagen och gick tillbaka mer i valet än det socialistiska blocket (minus 2.8 resp. 1.0 procentenheter). För socialdemokraterna blev valet en klar förlust (minus 1.5 procentenheter). Valresultatet 43.2 procent är bland de sämsta partierna uppnått sedan början av 1930-talet. Endast kommunalvalet 1966 och riksdagsvalet 1976 har gått sämre.

Vad som hände och varför det gick trögare för socialdemokraterna än många väntat sig skall inte diskuteras i detta sammanhang. I stället skall vi ta ett steg tillbaka och se hur opinionsläget såg ut innan 1988 års valrörelse kom igång. Var läget verkligen så gynnsamt för socialdemokraterna att det var berättigat att förvänta sig en promenadseger?

Svaret på den frågan är ja om vi sätter tilltro till Sifo's partisympatimätningar men nej om vi istället tror på IMU's och SCB's undersökningar. I Sifo's väljarbarometrar fick socialdemokraterna mycket fina siffror hela vintern 1988 - januari 44.2 procent, februari 48.6, mars 46.1, april 45.9 och maj 44.7 procent. Siffrorna var mycket sämre i IMU's och SCB's mätningar. IMU gav t ex endast socialdemokraterna ett väljarstöd kring 42.0 procent under vårmånaderna 1988 - februari 41.5, mars 41.5, april 42.0 och maj 42.0 procent. SCB's två partisympatiundersökningar under samma period pekade på nästan lika låga s-siffror - februari 42.0 procent och maj 42.6 procent. De förstasigepåare som trodde på en socialdemokratisk promenadseger innan alla affärerna drabbade partiet kan alltså ha förletts av Sifo's höga siffror och inte tagit IMU's och SCB's lägre siffror på riktigt allvar.

Opinionsundersökningsinstitutens motstridiga resultat ger alltså inga klara besked om hur opinionsläget var inför 1988 års val. Frågan om hur bra socialdemokraterna låg till får inget entydigt svar. Ett alternativt sätt att belysa frågan är att se bortom partisympatierna och studera

hur vindarna blåste på ett antal viktiga politikområden som vi vet är viktiga för väljarna när de röstar. Fem sådana områden är väljarnas politiska dagordning, bedömningarna av hur regeringen sköter sig, åsikterna om ekonomins utveckling, förskjutningar i ideologiska vänster-högeråsikter och partiledarnas popularitet. I det följande skall vi med hjälp av data från SOM'87 belysa hur opinionen såg ut på dessa fem områden under senhösten 1987.

Vi börjar med frågan om väljarnas politiska dagordning, dvs vilka frågor eller problem som väljarna tyckte var viktigast i Sverige hösten 1987 (se tabell 1). Sedan fortsätter analysen genom att vi i tabellkommentarens form diskuterar opinionsläget inom de fyra övriga områdena.

Tabell 1 Viktiga samhällsproblem hösten 1987 (procent)

Fråga: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem."

	kön		ålder			partisympati						samtliga personer	
	män	kvinnor	15-30	31-60	61-75	vpk	s	c	fp	m	kds		mp
miljö	52	53	53	54	48	56	53	59	56	40	61	76	53
social välfärd/sjukvård	19	28	12	22	43	15	27	31	24	19	25	20	24
lag och ordning	20	20	16	21	24	12	21	13	19	28	25	15	20
sysselsättning	15	15	18	16	9	15	21	13	17	9	14	7	15
utbildning	10	14	6	16	12	15	12	8	17	11	4	12	12
alkohol/knark	9	11	7	11	11	2	11	7	12	10	11	5	10
utrikes/försvar	11	9	15	8	8	15	6	8	14	17	4	12	10
aids	9	9	13	8	6	2	11	2	9	9	11	7	9
svensk ekonomi	12	5	8	9	6	7	9	6	12	7	0	4	8
invandring/flyktingar	8	6	10	6	5	0	7	3	6	9	0	7	7
energi/kärnkraft	8	6	7	6	7	12	8	6	4	8	0	8	7
skatter	10	3	8	7	4	12	3	7	8	16	4	3	7
familjepolitik	4	8	4	8	4	2	7	9	6	4	21	5	6
bostäder	6	6	10	4	3	0	7	6	5	7	0	6	6

Anm: Analysen bygger på en s k öppen fråga utan fasta svarsalternativ. Resultaten visar hur stor andel av det totala antalet undersökningsspersoner som besvarade SOM-enkäten 1987 som angav respektive område som ett viktigt problem. Andelen personer som inte besvarade frågan var 13 procent.

Den politiska dagordningen är central för partierna, speciellt i valtider. Det gäller om möjligt att få den politiska debatten att handla om det egna partiets positiva profilfrågor och helst också om motståndarnas negativa profilfrågor. Regeln att det är lättare att spela på hemmaplan än på bortaplan gäller även inom politiken.

Väljarnas dagordning, mätt som andelen människor som tyckte olika frågor eller problem var viktigast i Sverige vid undersökningstillfället, dominerades redan på hösten 1987 av miljöfrågor (53 procent). Övriga viktiga frågor, som social välfärd (24 procent), lag och ordning (20 procent) och sysselsättning (15 procent) kom långt efter. Tre frågor som hamnade långt ner var ekonomin, skatterna och familjepolitiken.

Miljöfrågornas framtoning var naturligtvis fördelaktigt för alla partier med en positiv profil på den gröna dimensionen (främst c och mp). För socialdemokraterna var miljöfrågornas domi-

nans mer tvivelaktig. Väljarnas bild av socialdemokraternas miljöpolitik har inte varit särskilt positiv vid tidigare val. Sämst var miljöns dominans för moderaterna. Miljöpolitiken är en av moderaternas största negativa profilfrågor.

Ser vi på övriga frågors positioner på väljarnas viktighetsrangordning är det klart att de relativt höga placeringarna för välfärdsfrågorna och sysselsättningen var gynnsamt för socialdemokraterna. Välfärden och sysselsättningsfrågorna är socialdemokraternas två viktigaste positiva profilfrågor.

Sammantaget blir resultatet trots allt relativt ljus för socialdemokraterna med en väljaragenda dominerad av miljöfrågan, vilket nog var mer bekymmersamt för det största borgerliga partiet (m) än för socialdemokraterna, och med partiets två bästa profilfrågor (välfärden och sysselsättningen) medtagna bland de viktigaste frågorna för väljarna.

Tabell 2 **Väljarnas bedömningar av hur Sveriges och den egna ekonomin förändrats under det senaste året (procent)**

Fråga: "Om Du jämför Din ekonomiska situation med vad den var för ett år sedan har den ..."

Fråga: "Hur har enligt Din mening den svenska ekonomin förändrats under det senaste året.

Har den ..."

	bedömning av den egna ekonomiska situationen		bedömning av Sveriges ekonomiska situation	
	SOM'86	SOM'87	SOM'86	SOM'87
förbättrats	24	24	31	32
ungefär densamma	58	55	46	47
försämrats	17	18	20	16
vet inte/vill ej svara	1	3	3	4
summa procent	100	100	100	100
antal svars personer	1624	1673	1624	1673
övertikt förbättrats	+7	+6	+11	+16

Omfattande forskning från många olika västländer (inkl Sverige) visar med eftertryck att någon enkel och egoistisk plånboksröstning inte existerar. Väljare som själva fått det ekonomiskt sämre tenderar inte i någon större utsträckning att rösta emot sittande regeringar. Inte heller röstar väljare som fått en bättre personlig ekonomi mer med partier vid makten. Kortsiktiga upp- och nedgångar i människors personliga ekonomi spelar en mycket liten roll för hur de röstar. Slutsatsen av detta är inte att ekonomiska konjunkturer och ekonomisk politik är oväsentlig för väljarbeteendet. Det är de inte. Men påverkansmekanismerna går inte i första hand via människornas egna plånböcker. De går istället via väljarnas bedömningar av hur det går med landets samlade plånbok. Väljarnas "nationalekonomiska" bedömningar betyder mer för hur de röstar än deras kortsiktiga privatekonomiska bedömningar.

Sett mot den bakgrunden är resultaten i tabell 2 positiva för s-regeringen. Det var fler väljare som tyckte ekonomin hade förbättrats - både den egna och Sveriges - än som tyckte ekonomin hade försämrats. Och övervikten för bedömningen att ekonomin hade blivit bättre var störst

där det betydde mest, d v s när det gällde hur Sveriges ekonomi hade förändrats. I valet 1985 förlorade socialdemokraterna på ekonomi. Det var fler väljare som då tyckte att Sveriges ekonomi hade försämrats än som tyckte att den hade förbättrats. Hösten 1987 hade opinionen svängt. Klart fler människor ansåg nu att Sveriges ekonomi hade förbättrats (32 procent) än som ansåg att den hade försämrats (16 procent). Ett litet momentum för s-regeringen skulle dock kunna vara att opinionsövertikten för bedömningen att den svenska ekonomin blivit bättre inte var större än + 16 procentenheter. Väljarnas ekonomibedömningar var övervägande positiva för socialdemokraterna ett år innan 1988 års val, men övertikten var inte särskilt stor.

Tabell 3 Värderingen av regeringens arbete (procent)

Fråga: "Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?"

	partisynpati							SOM'87 samtliga	SOM'86 samtliga
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
mycket bra	8	22	0	1	0	0	1	9	10
ganska bra	49	58	29	40	20	50	41	44	45
varken eller	23	18	49	33	39	39	37	29	33
ganska dåligt	18	2	16	22	30	7	15	14	9
mycket dåligt	2	0	6	4	11	4	6	4	3
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal svarspersoner	39	633	88	302	246	28	121	1644	1592
<u>övertikt bra</u>									
SOM'87	+37	+78	+7	+15	-11	+39	+21	+35	
SOM'86	+64	+80	+16	+29	-3	+57	+31		+43

Anm: Analysen omfattar enbart personer som besvarat frågan. Ett 30-tal personer både 1986 och 1987 är uteslutna därför att de hoppade över frågan i enkäten.

Regeringsfrågan är traditionellt ett av socialdemokraternas säkraste kort i varje val. En splittrad borgerlighet har svårare att övertyga väljarna om sin regeringskompetens än ett parti som styrt landet i över femtio år.

Resultaten i tabell 3 demonstrerar mycket tydligt att regeringskompetensen var en mycket viktig tillgång för socialdemokraterna inför 1988 års val. De flesta väljare ansåg både i SOM-undersökningen 1986 och 1987 att s-regeringen gjorde ett bra jobb (53 procent 1987). Det var förhållandevis få personer som ansåg att regeringen skötte sin uppgift dåligt (18 procent 1987). En positiv bedömning av regeringens arbete övervägde inom samtliga partier, utom bland m-sympatisörerna.

De fina siffrorna rymmer dock en liten varningssignal till socialdemokraterna. Den övervägande positiva värderingen av regeringens arbete är något mindre positiv 1987 än 1986, från en opinionsbalans på +43 ned till +35. Minskningen är inte begränsad till exempelvis borgerliga sympatisörer. Den återfinns inom samtliga partier, även bland socialdemokraternas egna väljare.

Tabell 4 **Subjektiv vänster-högerposition (procent)**

Fråga: "Man talar om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerekala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerekala?"

vänster-höger position	partisympati							SOM'87 samtliga	SOM'86 samtliga
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
klart till vänster	61	22	0	0	1	0	3	11	12
något till vänster	29	44	2	5	0	3	18	21	21
varken eller	10	28	45	37	13	61	55	32	32
något till höger	0	4	39	52	49	36	18	24	23
klart till höger	0	0	13	5	36	0	5	8	8
vet inte	0	2	1	1	1	1	1	4	4
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal svarspersoner	41	638	90	303	247	28	122	1673	1624
<u>övervikt vänster</u>									
SOM'87	+90	+62	-50	-52	-84	-33	- 2	0	
SOM'86	+94	+61	-35	-59	-87	0	+10		+2

Anm: Opinionsbalansmättet kan tolkas så att ju högre plussiffra desto mera vänster och ju högre minussiffra desto mera höger.

Åttio-talet har hittills varit högervindens årtionde i svensk politik. Opinionsen i många ideologiska vänster-högerfrågor - framförallt i frågor som rör ekonomi och statens inflytande över näringslivet - har förskjutits åt höger. Förändringen var mest markant i början av årtiondet. Att sådana här åsiktsförskjutningar är viktigt för människors partival är ställt utom allt tvivel. Svenska väljares ideologiska vänster-högeråsikter är mycket starkt kopplade till valet av parti. Det är ingen tvekan om att 1980-talets högervåg har gynnat de borgerliga partierna, speciellt moderaterna, och missgynnat socialdemokraterna. 1982 års socialdemokratiska segerval vanns t ex trots högervinden. Det var ett av huvudresultaten i 1982 års valundersökning.

Resultaten i tabell 4 pekar på att högervinden eventuellt börjat mojna efter valet 1985. Analysen gäller människors subjektiva uppfattningar om var någonstans de står på vänster-högerekalan. Andelen väljare som placerar sig till höger på skalan ökar inte längre 1987 (eller ökar mycket lite + 1 procentenhet) som den gjorde mellan åren 1979 och 1985. Å andra sidan ökar inte heller andelen människor som anser sig stå till vänster. Högervinden har inte ersatts av någon vänstervind. Någon ideologisk medvind i vänster-högerfrågor fanns det alltså inga tecken på senhösten 1987. Positivt för socialdemokraterna var dock att högervinden inte tycktes förstärkas

Partiledarnas popularitet spelar en viss roll för väljarnas partival, speciellt inom det borgerliga blocket. När åsiktsskillnaderna mellan partierna uppfattas som relativt små ökar betydelsen av partiledarnas framtoning. Kan man inte se några viktiga skillnader i sakfrågorna kan man kanske åtminstone se några skillnader mellan partiledarna. Popularitet och en bra image är alltså inte oviktiga ting för svenska partiledare, även om det inte är lika viktigt som i mer personorienterade valsystem, som i t ex det amerikanska eller det franska.

Tabell 5 Partiledarnas popularitet bland samtliga svarspersoner (medeltal på en skala från -5 (ogillar) till +5 (gillar))

valundersökningar						SOM-mätningar				
1979		1982		1985		1986		1987		
vpk	Werner	0.00	Werner	- 0.1	Werner	- 0.4	Werner	- 0.5	Werner	- 0.4
s	Palme	+0.9	Palme	+1.2	Palme	+1.1	Carlsson	+1.9	Carlsson	+2.0
c	Fälldin	+0.1	Fälldin	+0.3	Fälldin	+0.1	Söder	- 0.2	Johansson	- 0.1
fp	Ullsten	+1.2	Ullsten	+0.1	Westerberg	+1.9	Westerberg	+0.9	Westerberg	+1.3
m	Bohman	+0.5	Adelsohn	+0.6	Adelsohn	+0.3	Bildt	+0.7	Bildt	- 1.1

Tabell 6 Partiledarnas popularitet bland egna väljare/sympatisörer (medeltal på en skala från -5 (ogillar) till +5 (gillar))

valundersökningar						SOM-mätningar				
1979		1982		1985		1986		1987		
vpk	Werner	+3.2	Werner	+2.9	Werner	+3.6	Werner	+3.7	Werner	+3.0
s	Palme	+3.5	Palme	+3.5	Palme	+3.5	Carlsson	+3.5	Carlsson	+3.7
c	Fälldin	+3.1	Fälldin	+3.2	Fälldin	+2.8	Söder	+3.0	Johansson	+3.1
fp	Ullsten	+3.1	Ullsten	+2.0	Westerberg	+3.5	Westerberg	+3.3	Westerberg	+3.4
m	Bohman	+4.0	Adelsohn	+3.5	Adelsohn	+3.6	Bildt	+2.6	Bildt	+2.5

Resultaten i tabellerna 5 och 6 visar hur populära de olika svenska partiledarna varit i hela väljarkåren och bland de egna sympatisörerna under åren 1979-1987. Tre saker är värda att speciellt notera med tanke på läget inför 1988 års val. För det första, Ingvar Carlsson fick hösten 1987 högre popularitetssiffror än Olof Palme någonsin fick, både bland s-väljare och bland väljare i allmänhet. Ingvar Carlssons resultat bland samtliga väljare i SOM-undersökningen 1987 (+2,0 på en skala från -5 till +5) är det bästa någon partiledare någonsin noterat i våra mätningar. Statsministerns stora popularitet var senhösten 1987 en klar tillgång för socialdemokraterna inför valet. Den andra viktiga saken att lägga märke till är att huvudmotståndaren Bengt Westerbergs popularitet inte var lika stor 1987 som den var 1985, även om han fortfarande var den klart mest populära borgerlige partiledaren. Den tredje punkten att notera är att de nya borgerliga partiledarna Olof Johansson och Carl Bildt inte hade slagit igenom popularitetsmässigt 1987. Speciellt Carl Bildt hade mycket dåliga siffror, både bland moderat-sympatisörer och bland väljare i allmänhet.

Alltså, ett år från 1988 års val hade socialdemokraterna den mest populära partiledaren. Att det var en förmån är självklart. Han skulle åtminstone inte skrämman bort eventuella partibytare.

Image-analysen visar tydligt varför inte Carl Bildt är särskilt populär och vilka hans svaga områden är. Han uppfattas som oinspirerande och som föga folklig av många människor, även bland moderater. Carl Bildts starkaste egenskap i folkets ögon är hans kompetens ("kunnighet").

Tabell 7 Partiledarbildern - Svenska folkets uppfattningar om olika egenskaper hos partiledarna (procent)

Fråga: "På nedanstående lista finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos partiledarna. Hur bra tycker Du att de stämmer in på Ingvar Carlsson, Carl Bildt och Bengt Westerberg? (Vi tar bara upp ledarna för de tre största partierna.)"

Ingvar Carlsson	andel stäm- mer bra	andel stäm- mer dåligt	summa procent	samtliga personers opinionsbalans: andel bra minus andel dåligt	egna sympatisörers opinionsbalans
seriös	89	11	100	+ 78	+ 94
inspireerande	52	48	100	+ 4	+ 56
kunnig	92	8	100	+84	+96
vet hur vanligt folk tycker och tänker	75	25	100	+50	+82
bra ledarförmåga	76	24	100	+52	+86

Carl Bildt	andel stäm- mer bra	andel stäm- mer dåligt	summa procent	samtliga personers opinionsbalans: andel bra minus andel dåligt	egna sympatisörers opinionsbalans
seriös	58	42	100	+ 16	+86
inspireerande	30	70	100	- 40	+18
kunnig	72	28	100	+44	+88
vet hur vanligt folk tycker och tänker	23	77	100	+44	+14
bra ledarförmåga	43	57	100	- 14	+46

Bengt Westerberg	andel stäm- mer bra	andel stäm- mer dåligt	summa procent	samtliga personers opinionsbalans: andel bra minus andel dåligt	egna sympatisörers opinionsbalans
seriös	84	16	100	+68	+92
inspireerande	72	28	100	+44	+86
kunnig	85	15	100	+70	+96
vet hur vanligt folk tycker och tänker	65	35	100	+30	+78
bra ledarförmåga	80	20	100	+60	+88

Anm: Resultaten kommer från SOM-undersökningen 1987. Analysen omfattar enbart personer som besvarat frågorna. Internbortfallet var cirka 10 procent på de olika delfrågorna.

Även Ingvar Carlsson uppfattas som kunnig av de allra flesta väljare. Han får också fina siffror när det gäller folklighet, ledarförmåga och seriositet medan resultatet är sämre när det gäller inspirationsförmågan. Relativt många människor finner inte Ingvar Carlsson inspirerande (48 procent).

Bengt Westerberg får förhållandevis fina siffror över hela linjen. Mest uppfattas han som seriös och kunnig. Den egenskap som förknippades minst med honom var folklighet.

Ingen promenadseger för socialdemokraterna

Att 1988 års val inte skulle bli en framgång för socialdemokraterna kunde man måhända ha tippat redan senhösten 1987. Inte bara därför att regeringspartier brukar gå tillbaka i västeuropeiska val utan också för att opinionsläget inte var speciellt bra för partiet på många områden. Exempel på det är väljarnas dagordning som dominerades av miljöfrågorna (ett tidigare svagt s-område), högervinden som visserligen mojnade men ännu inte vänt och ekonomibedömningarna som var övervägande positiva men överraskande lite så.

Men, naturligtvis, positiva inslag fanns också. Väljarnas ekonomibedömningar var trots allt övervägande gynnsamma för s-regeringen, högervinden förstärktes inte längre, socialdemokraternas regeringskompetens fick klart mer överbetyg än underbetyg och Ingvar Carlsson var ovanligt populär som partiledare och statsminister.

En sammanvägd bedömning är inte lätt att göra, även om det känns minst krystat att säga att de positiva inslagen bör ha vägt tyngre än de negativa. Att man o ett valutslag bättre än på 43-procentsnivån borde ha legat inom räckhåll för socialdemokratin ett år före 1988 års val. Baksidan av detta resonemang blir då en spekulation om att någonting inträffade under valrörelsen 1988 som förstörde, om inte en given, så dock en möjlig promenadseger 1988. Att detta någonting kan ha att göra med alla affärerna är inte en speciellt djärv tanke. Om den är riktig får 1988 års valundersökning utvisa.